

Za neznámou modernou:

Cesty francúzskych architektov do Zlína
Alena Kubova-Gauché

Vo svojej knihe *Architekt* si spomína, pán profesor Karfík píše: „Môžem poznamenať, že Zlín je aj dnes cieľom dosť veľkého cudzi-neckého ruchu. Spomínam si na návštevu chýrneho iniciátora moderny vo Francúzsku, architekta Augusta Perreta, ktorý tu bol tesne po vojne a hovoril o dvoch medzníkoch našej architektúry: o chráme Svätého Víta na Hradčanoch a o mojej administratívnej budove v Zlíne. Vladimír Karfík k tomu dodáva: Bolo to síce určité uznanie, ale skôr nadnesený rétoricky obrat.“ Naozaj ide len o nadnesený rétoricky obrat? A čo keby práve koncepcia Zlína, bola odpoveďou pre francúzskych architektov, aspoň tých, ktorí sú držiteľia verejných zakázok, na otázku, či je možné, aby modernosť mala vzťah k histórii. Otázka, ktorá sa v 30. rokoch stáva stále naliehavejšou. Stačí si spomenúť heslo „Návrat k poriadku“ Jeana Cocteau, na texty Paula Valéryho, alebo na architektúru dnešného paláca Chaillot. A nakoniec aj na príklad samého Augusta Perreta. Hneď na úvod treba povedať, že Perret sa naozaj vyznáva k obdivu k zlínskej architektúre, ale čo sa týka Chrámu sv. Víta, Perret nespomína gotickú katedrálu, ale barokový kostol Svätého Mikuláša. Tento rozdiel má svoj význam. A hlavne vzhľadom k Perretovi. Spomienka pána profesora Karfíka sa zhoduje s výrokom iného francúzskeho účastníka cesty A. Hermanta.¹⁾

Cesta v roku 1947 nie je prvou oficiálnou návštevou francúzskych architektov. V roku 1935 časopis *l'Architecture d'Aujourd'hui* publikuje viacero článkov o architektúre. Jedným z článkov je: „Pitoreskná cesta po strednej Európe.“²⁾ Už sám názov vyjadruje údiv francúzskych architektov pred málo známymi krajinami a mestami: Praha, Viedeň, Bratislava, Budapešť a hlavne Zlín. Číslo je vydávané pri príležitosti 3. medzinarodnej schôdze architektov, ktorá sa koná v Prahe. Francúzsky komitét sa skladá z významných osobností kultúrneho života, medzi nimi sú Tony Garnier, RobMallet-Stevens, Le Corbusier, Giraudoux, Freyssinet, Paul Valéry a Augusty Perret.

V roku 1935 Pavel Janák vo svojom prejave k skupine francúzskych architektov na ceste po strednej Európe zdorazňuje záujem o francúzsku a taliansku klasickú architektúru. Hovoriac o novej architektúre v Československu, Janák považuje vzťahy k Európe, ale hlavne k francúzskej architektúre za dôležité. Ide o návštevu na vysokej oficiálnej úrovni. Na recepcii u primátora Prahy Auguste Perret prednesie krátky prejav. Pán Čipera zo Zlína je medzi oficiálnymi hosťami.

Medzi publikovanými článkami si treba zvlášť všimnúť článok podpísaný Josefom Vagom s názvom „Zlín phenome social“. Architekt maďarskeho pôvodu, ktorého projekt mal v súťaži o Palác Spoločnosti národov v Ženeve väčší úspech ako projekt Le Corbusiera. Jeho syn, Pierre je spolupracovníkom *l'Architecture d'Aujourd'hui*.

V čom Zlín predstavuje „phenome social“? Prečo už len ten názov?

Na prvý pohľad je jasné že autor si nevšima iba architektonické riešenie budov, ale že mu ide aj o iné. Zaujíma ho Zlín ako fungujúce priemyselné mesto v zeleni, Vagova pozornosť sa sústreďuje na organizáciu výroby a sociálne vybavenie. Ale čím je vlastne Zlín pre francúzskych navštevovníkov, zvyknutých oveľa viac na tradičné zahradné mestá?

Charakteristický je prístup autora: Vago, ktorý nepozná Zlín, začína opisom prekvapenia francúzskych architektov nad komfortom ubytovania, nad modernosťou vybavenia, a to v takom malom meste, že už len jeho meno sa ťažko hľadá na mape. A hneď potom poznámka o dopravnom spojení: Zlín sa nenachádza na žiadnej hlavnej trati! O to väčšie je jeho a ostatných francúzskych cestujúcich prekvapenie: 9-poschodový hotel, 700 izieb s dokonalým spoločenským vybavením, čo asi najviac prekvapuje francúzskych architektov. (Je pravdou že takisto pri návšteve továrne Renault sú to spoločenské priestory, ktoré priťahujú záujem pána profesora Karfíka.)

Ďalej sú to školy. Očividne francúzski architekti majú problém pochopiť, prečo v určitom zmysle pre nich v zastrčenom kúte, ďaleko od centra, sú postavené také vysoko kvalitné školské zariadenia. Treba vedieť, že vo Francúzsku je to práve školská výchova, ktorá je považovaná za základ demokracie, sústreďuje záujem tých architektov, ktorí spájajú modernosť architektúry s typizáciou. Vo svojej knihe Vladimír Karfík spomína návštevu Marcela Lods, ktorý spolu s Beau-doinom sú autormi školy v Suresnes, ktorej

konceptia znamená významný posun v koncepcii škôl vo Francúzsku.

„Racionálna a vysoko funkčná architektúra“ udivuje. V čom je v roku 1935 architektúra Zlína funkčná pre francúzskych návštevníkov? Časť odpovede, aj keď nie úplná, vyplýva z porovnania Zlína s Fordovými továrňami. Porovnanie, ktoré sa zdá pre Francúzov logickým. Netreba zabúdať, že pre nich, v 30. rokoch, je Amerika dôležitá ako model. Ďalej vybavenie Zlína, napríklad filmové ateliéry: „Zlín, Baťova dcéra blízka Amerike“. Zlín v ženskom rode ako „demokratický Hollywood“.

Rozdiel v sociálnej vybavenosti v porovnaní s americkým Fordom vzbudzuje obdiv:

„Tomáš Baťa, ktorý pracoval počas niekoľkých rokov v Spojených štátoch, prenikol do tajomstva dobre organizovanej práce, ale pritom si zachoval sociálne zmýšľanie európskeho robotníka,“ píše Vago.

A Zlín ako „mesto“? Bolo by omylom pozerat sa na Zlín tým pohľadom, ako sa pozeráme na mestá s bohatou minulosťou. Zlín je postavený z vôle človeka, Zlín je jednoduchý, bez akéhokoľvek omylu. Touto vetou jeden z účastníkov vyjadruje určitú nerozhodnosť nad novosťou Zlína. Napriek tomu v ďalších riadkoch autor vynáša úlohu Baťu. A za tým táto veta: „A teraz zostáva spraviť zo Zlína mesto.“ A hneď Le Corbusier. Francúzska verzia spolupráce Le Corbusiera s Baťom je zaujímavá, alebo skôr pitoreskná, Le Corbusier je predstavený ako pozvaný poradca, ktorý sa obracia na „mužov drsných, solidných, ktorí vidia jasne doďaleka“, aby im vysvetlil svoj plán urbanizmu, projekt domov vyrábaných v sérii. A so svojou typickou srdečnosťou - pokračuje autor článku na pokraji ironie - Le Corbusier sa ich snaží vyvieť z omylov: prázdne plochy, záhradne mesto ako módna choroba a nedostatok rozptýlenia a atrakcie pre robotníkov. Bývanie, práca a zábava.

Všetko, čo ste doteraz urobili, je dobré, len teraz treba zaviesť poriadok, do Zlína treba zaviesť ducha Eudovíta XIV. Tým by mal končiť Le Corbusier. Aj keď ide skôr o rečnícky argument, odkaz na francúzsku tradíciu charakterizuje nerozhodnosť Francúzov, kam vlastne treba zaradiť Zlín ako „mesto“.

Zlín je špecifickým príkladom, ide o ucelenú koncepciu nového priemyselného mesta. To sa týka hlavne vzájomných vzťahov medzi výrobou, bývaním a odychom. Netreba zabúdať, že medzi návštevníkmi je Le Corbusier,

ktorý už pracuje na projekte funkcionálneho mesta. Ďalší dôležitý aspekt: rýchlosť realizácie. A samozrejme typizácia.

M. Lorenc,
V. Karfík:
Spoločenský
dom
v Zlíne,
1932

Je ale zaujímavé, že otázka typizácie rozmerov vzbudzuje práve u Francúzov formovaných klasickou architektúrou protichodné reakcie. Všeobecná typizácia, ktorá zahrňuje viacero druhov programov, vzbudzuje nielen pochybnosti, ale aj kritiky. Technológia betónu je, samozrejme, pre skupinu, v ktorej je Perret, stredobodom pozornosti. Je zaujímavé, že práve štandardizácia skeletu je považovaná v podstate za zbytočnú. Očividne pre Francúzov výroba okien a dverí zodpovedá ich predstave o priemyselnej typizácii, kým, a v tom je zásadná rozdielnosť, pre nich debnenie betónových konštrukcií by malo zostať späť s remeselnou výrobou.

Zlín predstavuje príklad geniálnej tvorivosti, je miestom, kde sa skúšajú nielen nové metódy organizácie práce, ale aj sociálneho a hospodárskeho života. Touto vetou uzatvára svoj text Vago.

Ale za akú cenu? „Kvôli tomu bolo treba štandardizovať architektúru, človeka a jeho prácu? Len ten cintorín zostal mimo,“ dodáva jeden z účastníkov cesty.

Podľa všetkého hodnoty, ktoré zaujímajú francúzskych architektov, sú postavené na vzťahu modernosti a univerzálnych dejín architektúry. O čom svedčia rad za radom publikované texty a výroky. Okrem článku z tridsiateho piateho, podpísaného Vagom, väčšina architektov konštruuje, i keď často domnelý, vzťah medzi modernosťou a overenými príkladmi historickej architektúry. Tento prístup je charakteristický, stačí si spomenúť na prvé hodnotenia Perretovej novosti. Vzťahy s francúzskou gotikou alebo

s klasickou architektúrou tu hrali tú najdôležitejšiu úlohu. Charakteristické je, že Perretova architektúra je všeobecne považovaná za príklad modernej a národnej architektúry.

V roku 1947 sú už prerušené kontakty znovu obnovené. V Prahe sa otvára oficiálna výstava francúzskej architektúry. Na pozvanie vlády prichádza skupina architektov. A znovu cesta do Zlína za „neznámou modernou“. Hneď po návrate francúzski architekti publikujú svoje dojmy v časopise *Techniques et Architectures*. Auguste Perret netají svoj obdiv: na prvej strane jeho fotografia v Zlíne, a pod ňou výrok: „Videl som v Zlíne budovy, ktorým stačí málo, aby sa stali klasickou architektúrou.“ A hneď za tým veta: „Bol som okúzlený barokovou architektúrou svätého Mikuláša.“ Takisto ako Perret, všetci vyzvaní architekti sa po svojej ceste vracajú k zlínskej architektúre a viacerí pri jej zhodnotení upozorňujú na vzťah k historickej architektúre.

Barok a Zlín: Môže sa zdať, že tieto dva príklady zaradené jeden za druhým sú naozaj bez spojitosti. Prečo viazať modernosť Zlína na príklad z histórie architektúry? Novosť Zlína, a hlavne príkladnosť jeho koncepcie je podmieňovaná vzťahom k jasne definovanej histórii.

Pre Perreta táto cesta zo štyridsiateho siedmeho je jeho poslednou cestou do Československa. Francúzsky architekt pozná veľmi dobre architektúru v Československu, má blízky vzťah k viacerým českým architektom, dalo by sa povedať, že tieto vzťahy začínajú Feuersteinovým listom, v ktorom mladý český architekt vyjadruje svoj obdiv Perretovi a želanie pracovať v jeho ateliéri. Táto korešpondencia pretrváva aj po odchode B. Feuersteina z Paríža. V roku 1926 československá vláda vyznamenala Perreta radom Bieleho leva, vyznamenanie, ktoré si francúzsky architekt veľmi váži.

Od tridsiatych rokov Perret zastáva viacero významných oficiálnych funkcií. A práve táto cesta v roku 1947, o ktorej hovorí pán profesor Karfík, patrí k oficiálnym návštevám. Chcela by som zdôrazniť, že Perret je významná oficiálna osobnosť, ktorá reprezentuje francúzske inštitúcie, na rozdiel od Le Corbusiera, ktorého vzťahy s Československom sú v podstate osobné, takže ich pozície voči inštitúciám sú značne odlišné. Práve vzhľadom na Zlín je tento rozdiel dôležitý. Vzťahy Le Corbusiera sú iné. A čo

sa týka Zlína, pre neho je dôležité získať klienta. Na túto tému treba spomenúť prácu Jeana-Louisa Cohena. A samozrejme, priame spomienky V. Karfíka.

Prečo práve Zlín? Prečo príklady pražskej modernej architektúry priťahujú menej záujmu? Pritom je samozrejme, že návšteva pražskej modernej architektúry je jedným z hlavných bodov programu, takisto ako Hradec Kralové.

Zdá sa, že pre Perreta je dôležité, že architektúra Zlína pripomína jeho prístup k problému konštrukcie. Bol to práve on, ktorý rozpracoval problém vzťahu medzi architektúrou a konštrukciou. Pre neho viditeľnosť železobetónového skeletu definuje modernosť architektúry.

Pán profesor Karfík cituje túto Perretovu vetu: „Štýl je slovo, v ktorom sa nevyskytuje plurál. Jasnosť koncepcie, spočíva na matematických vzťahoch konštrukcie.“

Priznaná konštrukcia v architektúre Zlína priťahuje záujem francúzskych navštevníkov. Svedčia už o tom ich komentáre o ostatnej architektúre: francúzski architekti si všímajú hlavne to, že všetky významné historické stavby majú fasády s omietkou, a nie z opracovaného kameňa, ako je to zvykom vo Francúzsku.

V tom čase, v období povojnovej výstavby, otázky typizácie a vzťahov architektúry k priemyselnej produkcii sú veľmi naliehavé. „Le Havre de Perret“ je jednou z možných odpovedí. Záujem Le Corbusiera, obdiv Perreta a ostatných architektov z francúzskej výpravy nie sú iba zdvorilostné odpovede na pozvanie z československej strany, ide tu o oveľa viac, o uznanie určitej koncepcie architektúry, ktorej je Zlín príkladom.

A aký je presný zmysel väzby na historickú, lepšie povedané klasickú architektúru? Ide tu o možnosť rozvíjania princípov klasickej architektúry, samozrejme že na základe nových techník. V duchu Perretovej konštruktívnej architektúry modernej a súčasne národnej.

„Katedrála sv. Víta, ktorá sa viaže priamo na francúzsku gotiku, je pre mňa jedinou naozaj klasickou stavbou v Prahe. O päť storočí neskôr je nové veľké dielo klasickeho ducha znovu postavené v Československu; centrum mesta Zlína, mesto priemyselné, mesto model,“ píše André Hermant.

Le Donne, ktorý pracuje spolu s Perretom na projekte Le Havru, jednej z navýznamnejších povojnových operácií, hovorí o hľadaní spoločného menovateľa, o tom, prečo je

V. Karfík,
Le Corbusier
a E. Schön,
Zlín 1935

dôležité nájsť osnovu, tak ako on a Perret v Le Havri. Osnovu, ktorej presnosť činí podľa neho zadostučinenie duhu.³⁾ Stále sa vracia pojem racionálnosti, viazaný predovšetkým na klasickú architektúru. Čo sa týka Zlína, podľa architekta Le Havru, osnova nemá až takú presnosť ako osnova, ktorá bola použitá pri stavbe Le Havru. Ale napriek tomu úsilie o jednotu výrazu je už tu. V časopise *Techniques et Architecture* príklady modernej architektúry v Československu sú predstavované vo dvojici s historickými architektúrami, napríklad Vladislavská sála a Obchodný dom Baťa v Bratislave. Po návrate do Paríža Auguste Perret v liste zvlášť ďakuje Jiřímu Voženílkovi za jeho ochotu a za fotografie zlínskej architektúry, ktoré mu poslal. V tom čase Perret už pracuje na rekonštrukcii Le Havru, v jeho kancelárii pracujú po jeho navšteve v Prahe viacerí československí študenti. V archíve francúzskeho inštitútu architektúry sa nachádza list, medzi inými menami je tu spomínané meno: Světla Fialová.

Resumé

Alena Kobová-Gauché: *For Unknown Modern: Journeys of French Architects to Zlín.*

In 1935 in the journal *l'Architecture d'Aujourd'hui* there were published several articles on architecture. One of the articles is "Picturesque Journey around Central Europe". Prague, Vienna, Bratislava, Budapest and mainly Zlín. "Rational and highly functional architecture" surprises. Zlín is a specific example, it is a holistic concept of new industrial town. This relates to mutual relationship between production, housing and recreation. The next important aspect is the speed of realisation. And of course typisation. In 1947 in Prague was opened official exhibition of French architecture. A group of architects was invited and the interest of Le Corbusier, admiration of Perret and other architects of French group were not only polite answers to invitation from Czechoslovak side but much more - recognition of certain concept of architecture with the example of Zlín.

1) *Techniques et Architecture*, (3-4, 1948)

2) *Architecture d'Aujourd'hui* (11, 1935)

3) *Techniques et Architectures*